

Autoportret profesionalne uloge pedagoga¹

Vera Spasenović²

Odeljenje za pedagogiju i andragogiju, Filozofski fakultet,
Univerzitet u Beogradu Beograd, Srbija

Nevenka Kraguljac

OŠ „Filip Filipović“, Beograd, Srbija

Apstrakt

Praksa profesionalnog delovanja pedagoga ima veliki značaj za ostvarivanje i razvoj kvaliteta vaspitno-obrazovnog rada vrtića i škole. Međutim, u stručnoj javnosti i dalje postoje otvorena pitanja i dileme u pogledu prirode profesionalne uloge pedagoga. U radu se prikazuje nalazi istraživanja sprovedenog s ciljem da se potpunije sagledaju uverenja (pred)školskih pedagoga o vlastitoj profesionalnoj ulozi. Podaci su prikupljeni primenom fokus grupnog intervjua u kome je učestvovalo 9 pedagoga zaposlenih u vrtićima i školama s teritorije grada Beograda. Tematskom analizom podataka dobijenih fokus grupom izdvojene su tri teme: odlike profesionalnog delovanja pedagoga; kontekst profesionalnog delovanja pedagoga; status i položaj profesije pedagog. Pedagozi ukazuju na brojnost i raznovrsnost poslova koje obavljaju, kao i na izazove i otežavajuće okolnosti u ostvarivanju svoje profesionalne uloge. Svesni su sopstvene odgovornosti u pogledu afirmisanja statusa i položaja profesije, kako u društvu, tako i unutar ustanove. U radu se otvaraju pitanja za dalje promišljanje ove problematike. Konstatuje se da je stvaranje imidža pedagoga kao stručnjaka koji je proaktivan, ko pokreće i vodi promene, ko preispituje i istražuje praksu i svojim delovanjem doprinosi razvoju kvaliteta obrazovanja siguran put ka uspešnom ostvarivanju njihove profesionalne uloge i afirmaciji profesije pedagog.

Ključne reči: stručni saradnik, profesija pedagog, profesionalna uloga pedagoga.

Uvod

Angažovanje stručnog profila pedagog na radnom mestu stručnog saradnika u vrtiću i školi ima relativno dugu tradiciju u našoj zemlji. Ovu vrednu tekovinu sistema obrazovanja razvijanog na ovim prostorima u drugoj polovini dvadesetog veka, treba čuvati i

1 Realizaciju ovog istraživanja finansijski je podržalo Ministarstvo nauke, tehnološkog razvoja i inovacija Republike Srbije u sklopu finansiranja naučnoistraživačkog rada na Univerzitetu u Beogradu – Filozofskom fakultetu (broj ugovora 451-03-47/2023-01/ 200163).

2 vspaseno@f.bg.ac.rs

dalje razvijati. Ciljevi i zadaci profesionalnog delovanja stručnih saradnika, uslovi njihovog zapošljavanja i rada, kao i oblasti rada i opis poslova unutar toga definisani su zakonskim i programskim dokumentima, ali ulogu pedagoga oblikuju i zahtevi i potrebe vaspitno-obrazovne prakse, kao i uverenja samih pedagoga o tome šta čini suštinu njihovog posla. Zarad boljeg razumevanja profesionalne uloge pedagoga važno je steći uvid u to kako pedagozi praktičari promišljaju o svojoj profesionalnoj ulozi i delovanju.

U tekstu koji sledi biće dat kratak komparativni osvrt na ulogu stručnog saradnika u pojedinim zemljama, a zatim će biti izloženi nalazi istraživanja o tome kako pedagozi praktičari opažaju vlastitu profesionalnu ulogu.

Profesionalna uloga stručnih saradnika: komparativni osvrt

U vrtićima i školama mnogih obrazovnih sistema prisutna je praksa angažovanja stručnih saradnika (obično nazvanih školski savetnici), čija je osnovna uloga pružanje stručne pomoći i podrške učesnicima vaspitno-obrazovnog rada u cilju podsticanja celokupnog razvoja dece/učenika i obezbeđivanja adekvatnih uslova za njihovo učenje i napredovanje. Izvesno je da postoje mnoge sličnosti u funkciji i prirodi profesionalnog delovanja stručnih saradnika, tj. školskih savetnika u različitim zemljama, ali isto tako primetne su i brojne razlike (Carey et al., 2017; Harris, 2013; Popov i Spasenović, 2018; Popov & Spasenović, 2021).

Zajednička odlika profesionalnog delovanja stručnih saradnika (tj. školskih savetnika) u većem broju zemalja jeste kompleksnost i zahtevnost njihove profesionalne uloge i širok spektar poslova i aktivnosti koje obavljaju, kao što je pružanje podrške razvoju, učenju i napredovanju dece/učenika, pružanje pomoći vaspitačima/nastavnicima i roditeljima u ostvarivanju njihovih uloga, koordinisanje različitih aktivnosti koje se ostvaruju u ustanovi itd. Sličnost je i u tome što stručni saradnici, odnosno školski savetnici svoju profesionalnu ulogu ostvaruju nužno putem saradnje i dijaloga sa decom/učenicima, vaspitačima/nastavnicima, rukovodstvom škole, roditeljima, kao i drugim akterima iz užeg i šireg okruženja (Popov i Spasenović, 2018; Popov & Spasenović, 2021).

Postoje, naravno, i brojne razlike, a odnose se na to gde su locirani stručni saradnici/školski savetnici (da li čine regularne članove školskog kolektiva ili deluju u okviru eksternih službi koje pružaju usluge ustanovama sa svoje teritorije); koji stručni profili se angažuju i koje kvalifikacije se od njih zahtevaju (da li je reč o pedagogima, psiholozima, nastavnicima koji su stekli dodatne kvalifikacije iz oblasti školskog savetovanja itd.); koji poslovi i aktivnosti se nalaze u fokusu njihovog profesionalnog delovanja (da li je prioritet neposredni rad sa učenicima u cilju podsticanja njihovog individualnog razvoja ili je profesionalna briga i odgovornost stručnih saradnika usmerena podjednako i na procese planiranja, realizacije, praćenja i unapređivanja vaspitno-obrazovnog rada, tj. funkcionisanje i razvoj vaspitno-obrazovne ustanove u celini) (Popov i Spasenović, 2018; Popov & Spasenović, 2021).

Imajući u vidu zajedničku obrazovnu tradiciju, profesionalno delovanje stručnih saradnika u našoj zemlji, sasvim razumljivo, najpribližnije je radu stručnih saradnika u obrazovnim

sistemima iz regiona. U svim bivšim jugoslovenskim državama stručni profil pedagog ima istaknuto mesto i značajnu ulogu u okviru stručne službe vrtića i škole i smatra se najšire profilisanim stručnim saradnikom (Gregorčič Mrvar i Resman, 2019; Ledić i sar., 2013; Vican i sar., 2022). U prilog tome govore podaci da su među stručnim saradnicima u vrtićima i osnovnim školama u Sloveniji najzastupljeniji pedagogi (Gregorčič Mrvar i Resman, 2019), a normativnim aktima u Hrvatskoj propisano je da svaka osnovna i srednja škola koja ima do 180 učenika zapošljava dva stručna saradnika od kojih jedan mora biti pedagog (Državni pedagoški standard osnovnoškolskog sustava odgoja i obrazovanja, 2008; Državni pedagoški standard srednjoškolskog sustava odgoja i obrazovanja, 2008).

Ono što čini specifičnost profesionalnog delovanja pedagoga na ovim prostorima u odnosu na školske savetnike u nekim drugim obrazovnim sistemima jeste to što se njihova uloga ne ograničava samo na brigu o individualnom razvoju i napredovanju dece/učenika, već su oni posvećeni funkcionisanju svih segmenata vaspitno-obrazovnog rada i imaju vodeću ulogu u procesu razvoja i unapređivanja kvaliteta rada ustanove (Gregorčič Mrvar, 2021; Ledić i sar., 2013; Vican i sar., 2022).

Tako se, recimo, u programskom dokumentu za rad stručnih saradnika u Sloveniji navodi da su tri ključne, međusobno povezane vrste aktivnosti stručnih saradnika u vrtiću i školi: (a) pružanje pomoći (obuhvata neposredne oblike pružanja pomoći pojedincima ili grupama, kao i različite vrste posredne pomoći obavljanjem stručnih poslova i aktivnosti u okviru vrtića/škole ili van njih); (b) razvojne i preventivne aktivnosti (praćenje postojećeg stanja, planiranje promena i unapređivanje vaspitno-obrazovnog procesa, vođenje ili koordinisanje različitih razvojnih, inovativnih i preventivnih projekata u vrtiću/školi); (c) planiranje i evaluacija (učešće u planiranju i evaluaciji vaspitno-obrazovnog rada ustanove) (Programske smernice 2008a; 2008b; 2008c). Navedene aktivnosti ostvaruju se kroz saradnju sa različitim akterima i to u okviru sledećih područja rada vrtića/škole: nastava i učenje (igra i učenje u vrtiću); školska kultura i školska klima (kultura i klima u vrtiću); fizički, kognitivni, emocionalni i socijalni razvoj; profesionalna orijentacija (prijem dece u vrtić i prelazak iz vrtića u školu); socio-ekonomske teškoće (Programske smernice 2008a; 2008b; 2008c). Standardi kompetencija za stručne saradnike u Sloveniji nisu razrađeni.

O profesionalnoj ulozi (pred)školskih pedagoga u Hrvatskoj može se suditi na osnovu poslova i aktivnosti koji se navode u okviru najčešće izdvajanih područja rada, a koja obuhvataju: pripremu za ostvarivanje plana i programa vaspitno-obrazovne ustanove; neposredno učešće u vaspitno-obrazovnom procesu; analizu, istraživanje i vrednovanje procesa i ostvarenih rezultata; stručno usavršavanje prosvetnih radnika; dokumentacijsku i informatičku delatnost (Jurić i sar., 2001; Ledić i sar., 2013). U Hrvatskoj je, inače, u toku proces usvajanja standarda zanimanja i standarda kompetencija za profesiju pedagog (Vican i sar., 2022).

U našoj zemlji, rad stručnog saradnika u predškolskoj ustanovi odvija se u skladu sa novim, nedavno usvojenim programskim dokumentom, koji je drugačije koncipiran u odnosu na do sada ustaljenu praksu (Pravilnik o programu svih oblika rada stručnog saradnika u predškolskoj ustanovi, 2021), a novinu predstavlja i to što su razvijeni standardi kompetencija stručnih saradnika za rad u predškolskoj ustanovi (Pravilnik o standardima kompetencija za profesiju stručnog saradnika u predškolskoj ustanovi i njegovog

profesionalnog razvoja, 2021). Iako je bilo pokušaja da se donesu novi pravilnici i za rad stručnih saradnika u školi, do toga još nije došlo, a nije izvesno ni kada će se to desiti. U trenutno važećim programskim osnovama rada stručnih saradnika u školi izdvojeno je 9 oblasti rada i u okviru toga ukupno 101 aktivnost koju obavlja školski pedagog (Pravilnik o programu svih oblika rada stručnih saradnika, 2012).

Bez obzira na nesumnjiv značaj koji praksa profesionalnog delovanja pedagoga ima za funkcionisanje i razvoj kvaliteta vaspitno-obrazovnog rada vrtića i škole, primetno je da u stručnoj javnosti na ovim prostorima i dalje postoje otvorena pitanja i dileme u pogledu prirode profesionalne uloge pedagoga, kao i specifičnih odlika njihovog profesionalnog delovanja u odnosu na stručne saradnike drugih profila (Hebib, 2014; Marković, 2020; Mrvar Gregorčič i Resman, 2019; Vican, i sar., 2022).

Međutim, upravo u cilju očuvanja identiteta i integriteta profesije pedagog važno je da u profesionalnoj zajednici postoji saglasnost oko toga šta su ključne uloge pedagoga, koje je njegovo polje specijalnosti i koje kompetencije treba da poseduje za uspešno profesionalno delovanje. Ovo je važno i zbog obezbeđivanja jasne argumentacije o potrebi i značaju stručnog angažovanja pedagoga u praksi (Hebib, 2014) i izbegavanja mogućnosti brisanja razlika između stručnih saradnika različitih profila (Slijepčević i Zuković, 2019).

Uvid u to kako pedagozi u našoj zemlji opažaju vlastitu profesionalnu ulogu pružilo je, između ostalog, nedavno sprovedeno istraživanje u kome je učestvovalo 158 stručnih saradnika pedagoga zaposlenih u predškolskim ustanovama, osnovnim i srednjim školama širom teritorije Srbije (Kraguljac i Spasenović, 2023). Nalazi, dobijeni primenom upitnika, pokazuju da ispitanici procenjuju da saradnička uloga najvernije opisuje profesionalno delovanje pedagoga u postojećoj praksi, a da je to istovremeno i uloga koja bi, prema njihovom mišljenju, trebalo da bude najdominantnija. Iako niko ne smatra poželjnom ulogu administratora, deo pedagoga svoju ulogu u trenutnim okolnostima vidi upravo kao takvu. Kao istraživača sebe vidi samo neznatan broj pedagoga, dok je nešto veći broj onih koji to smatraju poželjnom ulogom. Specifičnosti svoje profesionalne uloge u odnosu na stručne saradnike drugih profila pedagozi vide u fokusu njihovog delovanja (npr. usmerenost na planiranje i programiranje, praćenje, vrednovanje i unapređivanje), u obuhvatu delovanja (brojne uloge, raznovrsne aktivnosti, različiti akteri), u kompetentnosti za profesionalno delovanje (npr. stručnjak za nastavu, upućenost u didaktiku i metodicu) i u profesionalnim i ličnim karakteristikama (npr. timski duh, odgovornost, spremnost na pružanje podrške). Kao izazovi i problemi sa kojim se suočavaju pedagozi u obavljanju svoje profesionalne uloge izdvojili su se opterećenost administrativnim poslovima i prevelika očekivanja koja zaposleni u ustanovi imaju od uloge pedagoga. Značajnu podršku i pomoć bi im predstavljalo poboljšanje društvenog i materijalnog statusa profesije, smanjenje obima zadataka, poslova i aktivnosti koje imaju, ostvarivanje snažnijih saradničkih i partnerskih odnosa sa kolegama iz ustanove i van nje, kao i kvalitetnije stručno usavršavanje (Kraguljac i Spasenović, 2023).

Navedeno istraživanje bilo je podsticaj za dalje proučavanje ove teme, tj. realizaciju narednog istraživanja, čije nalaze prezentujemo u ovom radu.

Metodološki okvir istraživanja

Istraživanje je sprovedeno s namerom da se kroz fokus grupni intervju ostvari potpunije razumevanje uverenja (pred)školskih pedagoga o vlastitoj profesionalnoj ulozi. Osnovno istraživačko pitanje je bilo: kako pedagozi praktičari opažaju svoju profesionalnu ulogu.

Učesnici

Za učešće u fokus grupi pozvano je 12 pedagoga, članova Pedagoškog društva Srbije, od čega se odazvalo njih 9. Sve su osobe ženskog pola. Dve učesnice rade u vrtiću, tri u osnovnoj školi, jedna u gimnaziji i tri u srednjoj stručnoj školi na teritoriji grada Beograda. Dužina njihovog radnog staža se kreće u rasponu od šest meseci do 24 godine, pri čemu njih šest radi u prosveti duže od 13 godina.

Prikupljanje podataka

Podaci su prikupljeni primenom fokus grupe, kao vrstom grupnog intervjuja u kome socijalna interakcija predstavlja izvor za prikupljanje podataka (Pavlović i Džinović, 2007). Vodič za fokus grupu napravljen je tako što su glavni nalazi gore navedenog istraživanja, koje su realizovale autorke ovog rada (Kraguljac i Spasenović, 2023), prikazani učesnicama i od njih se očekivalo da ih komentarišu. Osnovna pitanja za diskusiju su bila: Kako Vi razumete dobijene nalaze? Kako biste ih objasnili? Šta su, prema Vašem mišljenju, najvažnije poruke pedagoga koje proizlaze iz navedenih podataka? Zašto? Ostali komentari? Fokus grupa je realizovana u prostorijama Pedagoškog društva Srbije u februaru 2023. godine i trajala je oko 90 minuta. Učesnice su dale saglasnost da se diskusija snima.

Analiza podataka

Audio zapis diskusije je transkribovan, a zatim analiziran primenom kvalitativne tematske analize, što je podrazumevalo identifikovanje kodova i tema sadržanih u izvornom materijalu (Braun & Clarke, 2006). Teme su definisane kao aspekti podataka koji su značajni za istraživačko pitanje. Kodovi i teme nisu bili unapred pripremljeni, već su razvijani induktivno tokom analize izvornih podataka.

Rezultati istraživanja

Na osnovu analize materijala dobijenog fokus grupnim intervjuom izdvojene su tri glavne teme: odlike profesionalnog delovanja pedagoga; kontekst profesionalnog delovanja pedagoga; status i položaj profesije pedagog (Tabela 1). U tekstu koji sledi daje se opis razvijenih kodova i tema, uz primere odgovora koji ih ilustruju.

Tabela 1

Schema razvijenih kodova i tema

Kodovi	Teme
Obim poslova i aktivnosti	
Dimenzije profesionalne uloge	Odlike profesionalnog delovanja pedagoga
Specifičnost profesionalne uloge	
Spoljašnji (vaninstitucionalni) faktori	Kontekst profesionalnog delovanja pedagoga
Institucionalni faktori	
Vidljivost profesije	Status i položaj profesije pedagog
Afirmisanje profesije	

Prva tema: odlike profesionalnog delovanja pedagoga***Obim poslova i aktivnosti***

Svi učesnici istraživanja su saglasni u stavu da profesionalno delovanje pedagoga obuhvata brojne i raznovrsne poslove i aktivnosti i da su pedagozi uključeni u sve segmente vaspitno-obrazovnog rada ustanove. Najsnažniji utisak pedagoga je da su preopterećeni obavezama, posebno u pogledu izrade, prikupljanja i praćenja dokumentacije, kao i da preuzimaju na sebe zadatke i aktivnosti koje ne spadaju u delokrug njihovog posla. Ističu da se u ustanovi svi oslanjaju na pedagoga, jer ovaj stručni profil najbolje poznaje i razume sve aspekte vaspitno-obrazovnog procesa. Iz tog razloga, ali i iz osećanja brige prema kvalitetu rada ustanove, pedagozi preuzimaju odgovornost za različite aktivnosti koje treba realizovati i prihvataju da izvršavaju poslove koje bi trebalo drugi da rade. Uverenje većine učesnika je da odgovornost za preuzimanje tuđih poslova leži na njima samima, jer ne uspevaju da postavе granice i izbore se za svoju poziciju. Tipični odgovori prikazani su u Tabeli 2.

Tabela 2

Primeri odgovora za prvu temu: odlike profesionalnog delovanja pedagoga – obim poslova i aktivnosti

Odgovori

Primer 1. Suviše poslova preuzimamo, a treba da ih delimo sa drugima.

Primer 2. Pitaju nas za sve i svašta, za sve smo odgovorni, i za nastavu, i za organizaciju, i za dokumentaciju, negde se tako i mi postavljamo i onda se na nas najviše i oslanjaju.

Primer 3. Možda bi bilo interesantno analizirati u koliko timova su pedagozi uključeni. U svakoj školi postoji minimum desetak timova i konkretno u mojoj školi mislim da nisam samo u dva tima, za sve ostale se nekako podrazumeva da tu treba pedagog da se nađe... Ne samo da smo koordinatori nekih timova, nego i tamo gde nismo, jer formalno ne možemo da budemo, sve jedno se posao nekako slije na nas i zato sam se ja, popunjavajući upitnik, pitala da li sam ja odgovorna zbog toga što što sam u svakoj toj situaciji ili je nešto drugo iza svega toga.

Primer 4. Smatram da mi je nametnuta dokumentacija, mi to kontrolišemo, i ono što treba da vode vaspitači, i što vode koordinatori timova... svi se obraćaju meni i nekad osećam preopterećenost poslom.

Dimenzije profesionalne uloge

Svoju profesionalnu ulogu učesnici diskusije doživljavaju pre svega kao saradničku. Uz to, potvrđuju da pedagog treba da bude savetnik i stručni konsultant koji svoj rad zasniiva na istraživanjima koja sprovodi. S druge strane, većina njih je saglasna da su uloge pedagoga kao istraživača i kao inicijatora promena slabije zastupljene u njihovoj profesionalnoj praksi, zbog preopterećenosti drugim poslovima i aktivnostima koje se od njih očekuju. Ilustracija odgovora data je u Tabeli 3.

Tabela 3

Primeri odgovora za prvu temu: odlike profesionalnog delovanja pedagoga – dimenzije profesionalne uloge

Odgovori

Primer 1. Slažem se sa tim da je naša uloga prevashodno saradnička.

Primer 2. Ja bih da budem stručni konsultant, eto tako se osećam, i istraživač. Ja sam se zamorila da budem motivator drugima.

Primer 3. I mi bismo voleli [da je dominantnija uloga inicijatora promena i istraživača], ali na osnovu svih onih stavki šta sve prvo treba da uradimo, ovo nam dođe kao – biće u nekom trenutku.

Specifičnost profesionalne uloge

Učesnici istraživanja smatraju da je za profesionalno delovanje pedagoga karakteristično to što oni poznaju strukturu, organizaciju i način funkcionisanja ustanove u celini i razumeju sve aspekte vaspitno-obrazovnog procesa. Uverenje većine učesnika istraživanja je i da uže polje njihove stručnosti čini oblast nastave, odnosno vaspitni rad kad je

predškolsko vaspitanje u pitanju. Posedovanje znanja iz didaktike i metodike i osposobljenost za planiranje, praćenje i unapređivanje vaspitno-obrazovnog rada se prepoznaju kao važne kompetencije pedagoga u odnosu na druge stručne saradnike. U tom kontekstu je diskutovano da bi ovaj aspekt uloge pedagoga trebalo jasnije naglasiti u programskim dokumentima kojima se reguliše rad pedagoga. Takođe, utisak im je da, iako je nastava polje njihove uže specijalnosti, sve manje vremena posvećuju tom segmentu, usled brojnih drugih aktivnosti koje obavljaju. S druge strane, pojedini učesnici naglašavaju da ono čime se pedagog dominantno bavi zavisi od specifičnih odlika škole i potreba njenih aktera, te da prioritet u svom radu stavljaju na rad sa učenicima, tj. pružanje podrške učenju i razvoju učenika. Takođe, čuli su se glasovi da lični afiniteti ka pojedinim ulogama i oblastima delovanja utiču na to kojim aktivnostima pedagog posvećuje veću pažnju u svom radu. Primeri odgovora o specifičnostima profesionalne uloge pedagoga dati su u Tabeli 4.

Tabela 4

Primeri odgovora za prvu temu: odlike profesionalnog delovanja pedagoga – specifičnost profesionalne uloge

Odgovori

Primer 1. Mi poznajemo proces vaspitanja i obrazovanja sa različitih strana, što niko drugi ne poznaje na takav način.

Primer 2. Ja mislim da je naša uloga drugačija od uloga svih drugih – upravo je to nastava i didaktičko-metodička priprema, to je nešto za šta smo mi najviše obučeni, to smo poneli sa fakulteta, to je nešto što ja vidim kao specifičnost.

Primer 3. [Nastava/vaspitanje-obrazovni rad] to je ta nit koja nas odvaja od svih drugih.

Primer 4. Šta ćemo mi raditi zavisi od potreba škole... U školi u kojoj radim, gde su deca stvarno lošeg socio-ekonomskog statusa, meni su prioritet učenici, uvek. Ja to i volim da radim, ali prosto i moram, jer im je potrebna podrška da završe srednju školu. To je prioritet, onda ide nastava, pa sve ostalo.

Druga tema: kontekst profesionalnog delovanja pedagoga

Pedagozi ukazuju na to da odlike konteksta, tj. određene okolnosti van ustanove i unutar ustanove imaju nepovoljan uticaj na rad ustanove, ali i na njihovo profesionalno delovanje. Ilustracija odgovora u okviru ove teme data je u Tabelama 5 i 6.

Spoljašnji (vaninstitucionalni) faktori

Spoljašnji faktori koje učesnici vide kao ograničavajuće odnose se na nepovoljne društvene okolnosti koje se prelivaju na obrazovnu delatnost i stavljaju pred vaspitno-obrazovne ustanove dodatne zahteve i očekivanja. Problem vide i u tome što su nadležni organi i službe, umesto da pružaju savetodavnu pomoć i podršku ustanovama, usmereni pretežno na kontrolu i nadzor, čime se pojačava osećanje stalnog pritiska na zaposlene.

Tabela 5

Primeri odgovora za drugu temu: kontekst profesionalnog delovanja pedagoga – spoljašnji faktori

Odgovori

Primer 1. Veliki su nam pritisci spolja.

Primer 2. Umesto da nam prosvetni savetnici pomažu da radimo bolje, nama je to samo izvor stresa. Niz kontrola nam dolazi u ustanovu, ja nisam do sad imala prilike da ostvarim vid saradnje sa nekim, to treba da budu kompetentni ljudi koji treba da pruže podršku našem radu, a sve se svodi na kontrolu.

Primer 3. Mislim da smo izloženi stalno nekim pritiscima, gde svako može da dođe i napravi vam skandal od života. Deca su osetljiva kategorija i svima je stalo do dece, a najmanje se bave decom – roditelji u ovom slučaju i onda kreću da pišu prijave i vi se onda bavite dokazivanjem da to nije tako kako su rekli, vi pišete izjave, vodite dokumentaciju i trošite dosta vremena na to.

Institucionalni faktori

Učesnici grupne diskusije smatraju da njihove kolege u ustanovi ne razumeju dovoljno dobro šta je uloga pedagoga u ustanovi, da imaju prevelika očekivanja od pedagoga i da prebacuju na njih odgovornost za poslove koje bi sami trebalo da urade. S tim u vezi, izražavaju uverenje da na ostvarivanje njihove profesionalne uloge u velikoj meri utiče to kako se rukovodi ustanovom i kakav pristup i očekivanja od zaposlenih ima direktor ustanove. Rad pedagoga je otežan ukoliko rukovodstvo ustanove ne delegira zadatke na adekvatan način i ako nameće pedagozima obaveze koje ne spadaju u domen njihovog posla. Problemi koje primećuje većina učesnika fokus grupe tiču se i nezainteresovanosti kolega za saradnju, njihovu nedovoljnu pripremljenost za rad u školi, neodgovoran odnos prema obavezama, kao i otpor koji imaju prema promenama. Ilustracija odgovora data je u Tabeli 6.

Tabela 6

Primeri odgovora za drugu temu: kontekst profesionalnog delovanja pedagoga – institucionalni faktori

Odgovori

Primer 1. Mi se sada nalazimo u situaciji da kolege to ne znaju [šta je uloga i opis posla pedagoga].

Primer 2. Ja sam promenila četiri direktora i u zavisnosti od direktora moja uloga se menjala... mislim da njihove kompetencije da vode školu dosta utiču i na naš posao... Moje viđenje je da direktor ili pomoćnik direktora treba da kažu kolegi koji je član tima – ti treba u tome da učestvuješ, jer ako ne učestvuješ postoje stvari koje slede. To naravno nije popularno i većina direktora ne koristi te mehanizme. Na kraju se svede da ja ne mogu da pustim da nešto ostane nedovršeno.

Primer 3. Ja sam apsolutno saglasna da treba da budem saradnik u donošenju školske dokumentacije, međutim često se svede na to da oni [nastavnici] ne razumeju ono što treba da urade, svake godine im ja to pričam i oni kao da prvi put to čuju, ne udubljuju se uopšte, sve odrađuju površno. Oni kad urade nešto, pošalju mi, i onda su tu propusti... To je neodgovornost aktera vaspitno-obrazovnog procesa, usled čega onda ja preuzimam odgovornost za njih.

Treća tema: status i položaj profesije pedagog

Vidljivost profesije pedagog

Uverenje svih učesnika je da profesija pedagog nije dovoljno vidljiva u društvu i da pedagozi nisu prisutni u javnosti u meri u kojoj bi trebalo da budu. Pedagoga, prema rečima učesnika, nema dovoljno ni u prosvetnim organima i stručnim institucijama. Da značaj i uloga pedagoga nisu prepoznati i dovoljno vrednovani od strane prosvetnih vlasti ukazuje i nedovoljan broj stručnih saradnika u školama i restriktivne odredbe kojima se reguliše angažovanje različitih stručnih profila u školi. Učesnici ističu da položaj pedagoga nije zadovoljavajući ni u ustanovi, prevashodno zbog toga što se njihova uloga ne percipira na adekvatan način od strane njihovih kolega. Ilustracija odgovora data je u Tabeli 7.

Tabela 7

Primeri odgovora za treću temu: status i položaj profesije pedagog – vidljivost profesije pedagog

Odgovori

Primer 1. Status i pozicija – ako se to učvrsti, ako mi svoje mesto izgradimo u našoj školi i ako je u društvu prepoznat značaj uloge pedagoga, onda i druge stvari možemo lakše da radimo.

Primer 2. Nas nigde nema.

Primer 3. Ono što je meni krivo – kad god je neka tema o tome šta se dešava u školama, nema pedagoga... baš mi je iskreno drago kad vidim da intervju daje neko sa Odeljenja za pedagogiju.

Afirmisanje profesije

Komentarišući mogućnosti za povećanje vidljivosti i ugleda profesije pedagog, učesnici istraživanja su se u najvećoj meri usmerili na pitanje odgovornosti samih pedagoga (kako individualno, tako i cele profesionalne zajednice). Istakli su značaj inicijative i aktivnijeg angažovanja pedagoga praktičara u pogledu afirmacije profesije i to kroz umrežavanje pedagoga, kao i uspostavljanje intenzivnije saradnje sa relevantnim telima, institucijama i organizacijama i zajedničko delovanje po ovom pitanju. Kada je reč o položaju pedagoga u ustanovi, učesnici istraživanja i u ovom slučaju uviđaju svoju odgovornost, posebno kada je u pitanju deljenje odgovornosti sa kolegama oko radnih zadataka, a shodno tome i zaštiti svog profesionalnog integriteta. Tipični odgovori dati su u Tabeli 8.

Tabela 8

Primeri odgovora za treću temu: status i položaj profesije pedagog – afirmisanje profesije

Odgovori

Primer 1. Rekla bih da smo i za degradiranje naše struke u mnogome mi odgovorni. Prosto mnogo kukamo, vremena jesu teška...ali nikako da kažemo – hajde da okupimo neki mali tim ljudi, da se umrežimo i da uradimo neke male promene.

Primer 2. [U afirmaciji profesije pedagog treba da učestvujemo] mi sami, svako od nas, Pedagoško društvo, fakultet, Ministarstvo u smislu normativa... naše stručne sekcije su jedno od mesta.

Primer 3. U opisu mog posla je promotivna aktivnost u lokalnoj zajednici, tako da mislim da je to jedan od načina [za afirmisanje profesije].

Primer 4. Mi sami moramo da se izborimo, da kažemo – ovo nije moj posao.

Diskusija

Grupna diskusija u kojoj su učestvovali pedagozi praktičari pokazuje da oni visoko vrednuju profesiju pedagog i da smatraju značajnim profesionalno delovanje pedagoga u vaspitno-obrazovnoj ustanovi. Uloga pedagoga je složena i obuhvata različite aspekte profesionalnog delovanja, među kojima se kao ključni mogu izdvojiti saradnički, istraživački i savetodavni, tj. konsultativni rad (Hebib, 2014). Ove dimenzije profesionalne uloge smatraju značajnim i učesnici fokus grupe. Naime, oni svoju ulogu doživljavaju pre svega kao saradničku. Uverenje pedagoga je da je ova uloga tesno povezana sa konsultativnom, tj. da saradnja treba da podrazumeva pružanje stručne pomoći i podrške učesnicima vaspitno-obrazovnog rada u ostvarivanju njihovih uloga i obaveza. Profesionalno delovanje pedagoga, osim usmerenosti na rešavanje tekućih pitanja i problema, treba da bude i snažno preventivno i razvojno orijentisano (Gregorčić Mrvar i Remsan, 2019). Iako su učesnici istraživanja saglasni da su istraživački rad pedagoga, kao i usmerenost na pokretanje i vođenje promena važni aspekti profesionalnog delovanja pedagoga, očigledno je to u manjoj meri zastupljeno u njihovoj profesionalnoj praksi.

Može se pretpostaviti da obim i sadržaj svakodnevnih poslova pedagoga izlaze iz okvira formalno navedenih zadataka i aktivnosti, jer nije moguće do detalja predvideti i isplanirati sve ono što pedagog radi i što se od njega očekuje (Luketić, 2022). Na osnovu fokus grupne diskusije može se zaključiti da ima više razloga zbog kojih pedagozi osećaju da su preopterećeni obavezama. Jedan od izvora problema koje pominju je (pre)širok spektar zadataka i poslova koje obavljaju, uključenost u sve oblasti vaspitno-obrazovnog rada, kao i brojnost i raznovrsnost aktivnosti i interakcija koje ostvaruju na dnevnom nivou, a koje su često neplanirane i urgentne. Nekim aktivnostima, posebno onim administrativnog tipa, ne vide smisao i svrhu. Sličan nalaz dobijen je i u istraživanju koje pokazuje da je za najveći broj pedagoga aktivnost kojoj treba posvetiti manje vremena upravo izrada i vođenje pedagoške dokumentacije i evidencije (Vračar i sar., 2021). Drugi, prilično izražen razlog je što se, prema rečima učesnika, kolege u ustanovi oslanjaju na pedagoge i od njih

očekuju da obavljaju poslove koji bi, inače, trebalo da se zasnivaju na zajedničkom učešću. Treći razlog je taj što i sami pedagozi, usled osećanja lične odgovornosti za rad ustanove, preuzimaju na sebe obaveze koje, kako navode, ne spadaju u opis posla pedagoga.

Uverenje pedagoga o preopterećenosti obavezama i prevelikim očekivanjima koje zaposleni u ustanovi imaju od uloge pedagoga sreće se i u drugim istraživanjima u kojima su učestvovali stručni saradnici, kako u našoj sredini, tako i u regionu (Gregorčič Mrvar i Resman, 2019; Karamatić Brčić i Radeka, 2022; Kraguljac i Spasenović, 2023; Marković, 2020). Međutim, zanimljiv nalaz, koji nismo našli u drugim istraživanjima, jeste uvid učesnika diskusije da su dobrim delom i sami odgovorni za preopterećenost poslom, jer ne uspevaju da uspostave jasne granice u pogledu delokruga svog rada i da se izbore za svoju poziciju u ustanovi.

Kada je reč o specifičnostima profesionalne uloge pedagoga u odnosu na stručne saradnike drugih profila, iz diskusije se može zaključiti da postoje dve odrednice koje učesnici smatraju važnim. Prva se odnosi na to da je pedagog najšire profilisan stručni saradnik, iz čega proizlazi da je on nezaobilazan akter u svim segmentima odvijanja vaspitno-obrazovnog procesa i funkcionisanja ustanove. Druga specifičnost koju vidi većina učesnika tiče se njihove kompetentnosti za oblast nastavnog, odnosno vaspitnog rada, s posebnim naglaskom na didaktičko-metodička pitanja. Ne samo da smatraju da su u odnosu na druge stručne saradnike oni najbolje pripremljeni za pružanje stručne pomoći i podrške zaposlenima u tom domenu, već to opažaju i kao područje koje treba da bude u fokusu njihovog delovanja. S druge strane, neki učesnici skreću pažnju na to da, iako je oblast nastave važna, aktivnosti kojima se pedagog primarno bavi zavise od potreba same škole, kao i od ličnih afiniteta.

Profesionalna uloga pedagoga se menja, razvija i usložnjava pod uticajem različitih činilaca, kao što su aktuelna kretanja u društvu, reformske inicijative i rešenja obrazovne politike, kao i institucionalni zahtevi i potrebe (Hebib, 2014; Karamatić Brčić i Radeka, 2022; Luketić, 2022).

Ovim pitanjima posvećeno je dosta pažnje i u fokus grupi. Učesnici ukazuju na činjenicu da se opšte društvene okolnosti i život u kriznim vremenima odražavaju negativno na obrazovnu delatnost, ali i na rad pedagoga, a smeta im i izloženost kontroli i pritisku od strane nadležnih organa i službi, umesto dobijanja stručne i savetodavne podrške. Kad je reč o okolnostima unutar ustanove, učesnici ističu značaj načina na koji se rukovodi ustanovom, kao i odgovornosti zaposlenih prema svojim obavezama. Nema sumnje da su direktori u velikoj meri odgovorni za uspostavljanje saradnje, zajedničko učešće i deljenje odgovornosti među zaposlenima u procesu osmišljavanja i realizacije planiranih aktivnosti (Karamatić Brčić i Radeka, 2022), te da pedagozi osećaju pritisak ukoliko tip liderstva u ustanovi nije adekvatan.

Na osnovu iznetih stavova učesnika o izazovima, teškoćama i barijerama sa kojim se suočavaju u ostvarivanju svoje profesionalne uloge, stiče se utisak da ovakve okolnosti kod nekih od njih dovode do osećanja umora, izgaranja na poslu i zasićenosti poslom, što može imati negativne posledice na motivaciju za rad i spremnost pedagoga da iniciraju i realizuju aktivnosti koje vode promeni vaspitno-obrazovne prakse. Na slične probleme u pogledu ostvarivanja svoje profesionalne uloge ukazuju i pedagozi u Hrvatskoj (Kara-

matić Brčić i Radeka, 2022). Oni kao negativne strane svog posla izdvajaju birokratizaciju uslovljenu nametnutim preteranim administriranjem, veliki opseg različitih poslova koje obavljaju i prevelika očekivanja po pitanju svestranosti uloge pedagoga, što za posledicu ima da svoj posao ponekad smatraju stresnim.

Značajna tema koja se izdvojila tokom fokus grupe jeste i pitanje statusa i položaja profesije pedagog, kako u društvu, tako i unutar ustanove. Svi učesnici diskusije su saglasni da profesija pedagog nije dovoljno vidljiva u društvu, kao i da se priroda posla i uloga pedagoga ne razumeju i ne vrednuju na adekvatan način, niti od strane prosvetnih vlasti, niti od kolega u ustanovi. Međutim, ohrabrujući podatak je da su učesnici, komentarišući ko i šta treba da uradi kako bi se afirmisala profesija pedagog, konstatovali da oni sami moraju da budu aktivniji, preduzimljiviji i energičniji u izgradnji identiteta i integriteta profesije pedagog. Uslov da pedagozi postanu agensi promene jeste da osveste da deo odgovornosti za menjanje postojećeg stanja leži na njima samima. Ovo je veoma važan uvid, jer bez internalizacije odgovornosti teško može doći do željenih promena (Fullan, 1993).

Ovo istraživanje otvara i neka nova pitanja za promišljanje i dalje istraživanje vezano za profesionalnu ulogu pedagoga. Šta i kako pedagozi praktičari, ali i cela profesionalna zajednica pedagoga mogu i treba da čine da bi se učvrstio status profesije i doprinelo njenom afirmisanju? Na koji način kroz inicijalno obrazovanje jačati profesionalni identitet studenata pedagogije kako bi se osnažili i uspešnije pripremili za ulogu pedagoga u vaspitno-obrazovnoj ustanovi? Kako revidirati programsku osnovu rada pedagoga na način da ukazuje na prioritete uloge pedagoga i na ključne aspekte njegovog profesionalnog delovanja? Kako kod pedagoga podstaći proaktivnost, refleksivnost, istraživački pristup, kao i preuzimanje liderske pozicije u procesu razvoja i promena prakse vaspitno-obrazovnog rada?

Ograničenje ovog istraživanja čini organizovanje samo jedne fokus grupe. Osim toga, bilo bi korisno sprovesti istraživanje u kome bi posebno učestvovali pedagozi zaposleni u vrtiću i u školi, s obzirom na specifičnosti koje ima svaki od ovih nivoa obrazovanja, pa time i profesionalno delovanje pedagoga u okviru njih. Korišćena tehnika istraživanja takođe ima određena ograničenja. Primena tematske analize nosi sa sobom dileme u vezi sa različitim mogućnostima za tumačenje odgovora, tj. različitim načinima na koje se može vršiti kodiranje i definisanje tema.

Zaključak

U radu su prikazani nalazi dobijeni fokus grupnim intervjuom o tome kako pedagozi praktičari vide vlastitu profesionalnu ulogu. U celini gledano, podaci iz fokus grupe saglasni su sa nalazima istraživanja koje su učesnici diskusije imali priliku da komentarišu, a koji su opisani u prvom delu rada. Međutim, fokus grupa pružila je širu sliku koja omogućava detaljniji i precizniji uvid u ostvarivanje profesionalne uloge pedagoga. Pored toga, podaci do kojih se došlo grupnom diskusijom, a koji su drugačiji u odnosu na komentarisane nalaze iz upitnika, odnose se na odgovornost samih pedagoga za probleme i izazove koji se tiču njihove profesionalne uloge. Imajući u vidu da učesnici percipiraju sebe kao nekoga ko može da bude agens promena u pogledu sopstvenog položaja i uloge, kako u

ustanovi, tako i van nje, pedagoge je potrebno ohrabriti i podržati na tom putu. Takođe, pedagoge treba podsticati da se u ostvarivanju svoje profesionalne uloge više koncentrišu na aktivnosti koje su razvojno usmerene, tj. okrenute menjanju i unapređivanju prakse vaspitno-obrazovnog rada. Stvaranje imidža pedagoga kao stručnjaka koji je proaktivan, ko pokreće i vodi promene, ko preispituje i istražuje praksu i svojim delovanjem doprinosi razvoju kvaliteta obrazovanja siguran je put ka uspešnom ostvarivanju njihove profesionalne uloge i afirmaciji profesije pedagoga. Dobro osmišljeno inicijalno obrazovanje pedagoga, kvalitetno razvijeni različiti oblici i vidovi stručnog usavršavanja, kao i čvršće povezivanje i intenzivnija saradnja unutar profesionalne zajednice pedagoga načini su na koje se mogu osnažiti pedagozi.

Literatura

- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Carey, J. C., Harris, B., Lee, S. M., & Aluede, O. (Eds.) (2017). *International Handbook for Policy Research on School-Based Counseling*. Springer.
- Državni pedagoški standard osnovnoškolskog sustava odgoja i obrazovanja (2008). Narodne novine br. 59/90., 26/93., 27/93., 29/94., 7/96., 59/01., 114/01. i 76/05.
- Državni pedagoški standard srednjoškolskog sustava odgoja i obrazovanja (2008). Narodne novine br. 63/2008 i 90/10.
- Fullan, M. (1993). Why teachers must become change agents. *Educational leadership*, 50(6), 12-17.
- Gregorčič Mrvar, P. (2021). Considering the Challenges of the Further Development of School Counselling: Experiences from Slovenia. In N. Popov et al. (Eds.), *Comparative School Counseling* (pp. 75-86). Bulgarian Comparative Education Society.
- Gregorčič Mrvar, P. i Resman, M. (2019). Vloga pedagoga kot šolskega svetovalnega delavca v vzgojno-obrazovalni ustanovi. *Sodobna pedagogika*, 70(1), 10-33.
- Harris, B. (2013). *School-based counselling internationally: a scoping review*. British Association for Counselling and Psychotherapy.
- Hebib, E. (2014). Dimenzije uloge školskog pedagoga. *Nastava i vaspitanje*, 63(2), 337-350.
- Jurić, V., Mušanović, M., Staničić, S. i Vrgoč, H. (2001). *Koncepcija razvojne pedagoške djelatnosti*. Ministarstvo prosvjete i športa i Prosvjetno vijeće.
- Karamatić Brčić, M. i Radeka, I. (2022). Poslovi pedagoga u suradnji s drugim (su)dionicima odgojno-obrazovnog procesa. U D. Vican, J. Ledić i I. Radeka (ur.), *Odgojno-obrazovni diskurs pedagogije* (str. 163-184). Sveučilište u Zadru.
- Kraguljac, N. i Spasenović, V. (2023). Kako pedagozi vide svoju profesionalnu ulogu? U Z- Šaljić, S. Dubljanin i A. Pejatović (ur.), *U potrazi za kvalitetnim obrazovanjem i vaspitanjem: izazovi i moguća rešenja*, *Zbornik radova* (str. 27-34). Institut za pedagogiju i andragogiju, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu i Pedagoško društvo Srbije.
- Ledić, J., Staničić, S. i Turk, M. (2013). *Kompetencije školskih pedagoga*. Filozofski fakultet u Rijeci.

- Luketić, D. (2022). Teorijsko-metodološka polazišta u istraživanju odrednica profesije pedagoga u Republici Hrvatskoj. U D. Vican, J. Ledić i I. Radeka (ur.), *Odgojno-obrazovni diskurs pedagogije* (str. 13-37). Sveučilište u Zadru.
- Marković, J. (2020). *Analiza stavova stručnih saradnika o statusu i pravnom okviru kojim se propisuju oblici rada psihologa i pedagoga u školama u Republici Srbiji*. Nacionalni obrazovni portal. <https://www.portal.edu.rs/resursi/analiza-pravnog-okvira-i-stavova-strucnih-saradnika-u-cilju-izrade-novog-pravilnika-oblicima-rada-psihologa-i-pedagoga-u-osnovnim-i-srednjim-skolama-i-domu-ucenika/>
- Pavlović, J. i Džinović, V. (2007). Fokus grupe: od prikupljanja podataka do kritičke pedagoške prakse. *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, 39(2), 289–308. <https://doi.org/10.2298/zipi0702289p>
- Popov, N. i Spasenović, V. (2018). *Stručni saradnik u školi: Komparativni pregled za 12 zemalja*. Bugarsko društvo za komparativnu pedagogiju
- Popov, N. & Spasenović, V. (2021). School Counseling: A Comparative Study in 15 Countries. In N. Popov et al. (Eds.), *Comparative School Counseling* (pp. 9-18). Bulgarian Comparative Education Society.
- Pravilnik o programu svih oblika rada stručnih saradnika* (2012). Prosvetni glasnik, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 5/2012.
- Pravilnik o programu svih oblika rada stručnog saradnika u predškolskoj ustanovi* (2021). Prosvetni glasnik, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 6/2021.
- Pravilnik o standardima kompetencija za profesiju stručnog saradnika u predškolskoj ustanovi i njegovog profesionalnog razvoja* (2021). Prosvetni glasnik, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 3/2021.
- Programske smernice. Svetovalna služba v srednji šoli (2008b). Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Programske smernice: Svetovalna služba v osnovni šoli (2008a). Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Programske smernice: Svetovalna služba v vrtcu (2008c). Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Slijepčević, S. i Zuković, S. (2019). Značaj proučavanja profesionalnog identiteta školskog pedagoga. *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, 44(2), 117-129. <https://doi.org/10.19090/gff.2019.2.117-129>
- Vican, D., Ledić, J. i Radeka, I. (ur.) (2022). *Odgojno-obrazovni diskurs pedagogije*. Sveučilište u Zadru.
- Vračar, M., Jović, J. i Stojanović, N. (2021). Profesionalno delovanje pedagoga u vaspitno-obrazovnoj praksi – put ka ostvarivanju ciljeva održivog razvoja. *Nastava i vaspitanje*, 70(2), 217-237. <https://doi.org/10.5937/nasvas2102217V>

Primljeno: 07.03.2023.

Korigovana verzija primljena: 05.04.2023.

Prihvaćeno za štampu: 10.04.2023.

Self-portrait of the Professional Role of a Pedagogue

Vera Spasenović

Department of Pedagogy and Andragogy, Faculty of Philosophy,
University of Belgrade, Belgrade, Serbia

Nevenka Kraguljac

Filip Filipović Primary School, Belgrade, Serbia

Abstract *The professional practice of pedagogists is of great importance for achieving and developing the quality of educational work in preschools and schools. However, there are still open questions and dilemmas in the professional community regarding the nature of the professional role of pedagogists. This paper presents the findings of research conducted with the aim of gaining a more complete understanding of the beliefs of (pre)school pedagogists about their own professional role. Data was collected through a focus group interview involving 9 pedagogists employed in preschools and schools in the city of Belgrade. Through the thematic analysis of the data obtained from the focus group, three themes were identified: the characteristics of professional work of pedagogists; the context in which the professional activity of pedagogist is realized; and the status and position of the profession. Pedagogists point out the multitude and diversity of the tasks they perform, as well as the challenges and difficulties in fulfilling their professional role. They are aware of their own responsibility in terms of affirming the status and position of the profession, both in society and within the institution. The paper raises questions for further reflection on this issue. It is concluded that creating the image of pedagogists as professionals who are proactive, who initiate and lead changes, who question and research practice, and who contribute to the development of educational quality, is a sure path to the successful realization of their professional role and the affirmation of the the profession.*

Keywords: *educational counselor, pedagogical profession, professional role of pedagogists.*